

Groei is aan regels gebonden

Waarom groeien sommige economieën sneller dan andere? De snelheid van de technologische vooruitgang en de investeringen in menselijk kapitaal zijn belangrijke factoren, maar volgens Nobelprijswinnaar D.C. North kan hiermee succes en falen niet afdoende worden verklaard¹. Veel belangrijker voor de groei zijn de instituties: het stelsel van geschreven, juridische en ongeschreven, morele regels die de identiteit van een samenleving uitmaken, en waarbinnen een (markt)economie functioneert. Deze wettelijke en morele regels van een samenleving bepalen in belangrijke mate hoe beslissingen over het gebruik van produktiefactoren en de verdeling van goederen tot stand komen: door middel van hiërarchie, via overleg of op de markt. Ook zijn de regels van grote invloed op de efficiëntie van deze coördinatiemechanismen.

Wanneer, bij voorbeeld, in een land de morele norm van eerlijkheid algemeen gerespecteerd wordt, is het voor kopers minder tijdrovend om informatie te verzamelen over prijzen en kwaliteiten. Eerlijkheid brengt de transactiekosten omlaag en laat zo de markt efficiënter werken. Ook geschreven, juridische regels kunnen de werking van markten versoepelen. Het meest duidelijke voorbeeld is het eigendoms- en contractrecht – gepaard met een apparaat dat naleving ervan afdwingt. Met deze instituties verbetert het functioneren van de markt en wordt het aantrekkelijk om de allocatie via de markt te regelen. Waar instituties de marktwerking juist belemmeren, zullen andere beslissingsmechanismen meer gebruikt worden. Zo leidt het Islamitisch renteverbod ertoe dat informatie over vraag en aanbod van kapitaal niet meer via de markt kan worden overgebracht. Er ontstaat dan een belangrijker rol voor 'overleg' tussen investeerder en spaarder².

Of instituties de groei stimuleren of juist belemmeren, zal in de eerste plaats afhangen van de mate waarin de instituties geschikt zijn binnen gegeven 'omstandigheden', zoals de fase van economische ontwikkeling, de bevolkingsdichtheid, de (culturele) geschiedenis. In een door nomaden dunbevolkt land heeft privé-eigendom van grond geen functie; er dreigt toch geen overbegrazing. Eigendomsrechten zouden zelfs een ontwrichtende werking hebben: het betalen van iedere grondeigenaar voor het laten grazen van het vee doet de transactiekosten al snel de pan uit rijzen. Bij de overgang op akkerbouw krijgt eigendom zin, om degenen die willen oogsten een prikkel tot zaaien te geven.

Ten tweede is de interne cohesie van de regels van groot belang. Wetten moeten de ongeschreven normen en waarden aanvullen door, gebaseerd op dezelfde ethiek, te regelen wat niet vanzelf gebeurt. In Oost-Europa was dat evenwicht zoek: de door de communistische regimes geschreven regels waren gebaseerd op een ethiek die door het volk niet werd gedragen. Maar het in één keer invoeren van een

markteconomie roept weer andere problemen op. Handelen op een markt vergt dat mensen hun preferenties kennen en een afweging kunnen maken tussen kosten en baten. Naarmate in een cultuur meer waarde wordt toegekend aan individuele keuze en verantwoordelijkheid, zal een markteconomie beter kunnen functioneren.

Instituties moeten niet alleen in evenwicht zijn met elkaar, maar ook aansluiten bij de preferenties die in een samenleving bestaan. Sommige landen zullen economische groei heel belangrijk vinden, bij voorbeeld omdat materiële behoeften een belangrijk onderdeel vormen van de preferenties. Maar veel van wat mensen wensen, wordt niet vervuld door economische groei: het beperken van de ongelijkheid, het behouden van natuur en milieu, het in stand houden van een ethiek. De 'ideale' instituties zijn dus niet de instituties die een zo hoog mogelijke groei opleveren, maar die de verschillende preferenties die er in een samenleving bestaan zoveel mogelijk tot hun recht laten komen.

Hoe komen nu die 'ideale' instituties tot stand? Soms betrekkelijk vanzelf, als mensen hun slecht functionerende instituties vervangen door regels die het beter doen in nieuwe omstandigheden of bij veranderende preferenties van de bevolking. Maar gezien het belang van instituties voor de economische prestaties van een land, zal veelal met economisch beleid getracht worden institutionele verandering te realiseren. Met name wanneer hiervoor hulp in het buitenland wordt gezocht, is voorzichtigheid geboden. Te weinig oog voor de functie van bestaande instituties is immers één van de verklaringen voor matig succes van ontwikkelingshulp³. De enige weg om door middel van institutionele verandering de economie beter te laten functioneren lijkt te bestaan uit het voorzichtig afstemmen van geschreven en ongeschreven regels op elkaar, op lokale omstandigheden en op de heersende preferenties.

E.S. Pelle

1. D.C. North, Economic performance through time, *American Economic Review*, jg. 84 (3), 1994, en: Douglas North ziet nieuwe dreiging voor rijke Westen, *NRC Handelsblad*, 17 september 1994. Zie ook: J.J.M. Theeuwes, Plunderend en frauderend, *ESB*, 11 november 1992, blz. 1087.

2. J.N.F. Bakker, Organisatie en werkwijze van het Islamitische bankwezen, *ESB*, 25 juli 1990, blz. 680-683.

3. In H. Achterhuis, *Het rijk van de schaarste*, Ambo, Baarn, 1988, deel VII, staan vele voorbeelden van de ontwrichtende werking die ontwikkelingshulp kan hebben wanneer het heersende 'institutionele evenwicht' wordt verstoord.